

Yerelde Barıştırma Aktörü: “Rûsipî”

Yazar: Ferda Fahriođlu Akın | 7 Şubat 2021

Dr. Ferda Fahriođlu Akın

Türkiye’de Kürt meselesinin çözümü için *yukarıdan aşağı* atılan adımlar çatışmanın çözümünde başarı sağlayamamıştır. Toplumsal çatışma çözümü için aşağıdan yukarıya barış inşa sürecinin işletilmesi ve yereldeki aktörlerin sürece dahil edilmesi gerekmektedir. Kürt toplumunda çatışmaların nasıl çözüldüğünün görülmesi ve makro Kürt meselesinin çözümünde faydalanılması açısından, burada mikro çatışma çözüm yöntemi olan rûsipî (ak sakallı, ak yüzlü) enformel arabuluculuk sistemi incelenecektir. Bu yazıda, doktora araştırmamda Diyarbakır’da yerel barıştırma pratiklerini incelediğim saha çalışmasından elde ettiğim verilerinden faydalanacağım. Bu yazının temel savı, geleneksel özelliklerini koruyan toplumlarda Batıdan alınan hukuk kuralları ile inşa edilen resmî hukukun, toplumsal çatışmaların çözümünde yetersiz kaldığı ve çatışmanın tarafları arasında barışın sağlanabilmesi için toplum tarafından kabul gören ve barıştırmada etkili olan enformel arabuluculuk aktörlerinin resmî hukukun “tamamlayıcısı” olduğudur.

Çatışma Çözümünde Arabuluculuk Yöntemi

Resmî arabuluculuktan kapsamı, uygulama şekli, aktörleri ve etkinliği açısından tamamen ayrılan enformel arabuluculuk yöntemi geleneksel bir yöntem olmasına rağmen resmî hukuka alternatif

ve/veya paralel olduğu iddiası ile kriminalize edilmektedir.

Batı kültüründe bireysellik ön planda olduğu için çatışma ve çözüm bireysel olarak ele alınmaktadır. Oysa “şeref” olgusunun önemli bir yere sahip olduğu İslami kültürde kolektivizm etkili olduğundan çatışma ve barış toplumsal bir mesele olarak görülmektedir^[1]. Toplumda saygın görülen kişilerin arabuluculuk yapması, çatışmanın taraflarının onları dinlemesini ve barışa ikna olmalarını sağlamaktadır. Yerel barıştırma yöntemi olan arabuluculuğun İslamiyet’ten önce de Arap dışı ve İslam dışı Doğu toplumlarında var olduğu bilinmesine rağmen kaynaklarda İslam kültüründen önce yokmuş gibi aktarılması eleştirilmektedir^[2]. İslami kültür açısından Afganistan’da bulunan *Jirga* ve Filistin’de bulunan *Wi’am* barıştırma sistemlerini örnek olarak gösterebiliriz.

Enformel arabuluculuğun resmî hukuka entegre edildiği örnekler de mevcuttur. Güney Afrika’da 2005’te enformel arabuluculuk aktörleri olan 800 geleneksel lider resmî olarak tanınmıştır. Postkolonyal toplumlarda enformel hukukun resmî hukuka entegre edilme süreci enformel hukukun resmîleşmesi açısından önemlidir. Sierra Leone’de 149 şeflik bölgesinde bulunan 300 yerel mahkemenin evlenme, boşanma, miras ve arazi kirası gibi davalara bakma yetkisi anayasa ile güvence altına alınmıştır. Afrika ülkelerinde giderek artan geleneksel hukukun resmî hukuk sistemine dahil edilmesi dekolonizasyon açısından önemli bir kazanımdır^[3].

Geleneksel toplumlarda suç ve ceza bireysel olarak görülmediğinden, toplumda bu tarz bir çatışma meydana geldiğinde sadece failin mahkeme tarafından ceza alması yeterli görülmeyip failin bütün ailesi mağdur taraflarca fail olarak görülmektedir. Modern hukuk sisteminin tek başına çözemediği ve toplumsal barışı sağlayamadığı bu tür çatışmalarda, geleneksel Kürt barıştırma aktörleri olan rûsipîler devreye girmektedir. Öldürme, kan davası, yaralama, kız kaçırma, aile içi, arazi ve alacak-verecek gibi çatışmaların çözümünde resmî hukuk tek başına taraflar arasında barışın sağlanmasında yeterli ve etkili olamamaktadır. Kürt toplumunda meydana gelen çatışmaların “huquqa nasa” (toplum hukuku) diye tanımlanan enformel arabuluculuk yöntemi ile çözülmesi yaygın bir gelenek olarak karşımıza çıkmaktadır.

Diyarbakır’da Rûsipî Geleneği

Rûsipî bir dağı bir elmaya dönüştürüyor. O zaman o elmayı yutabiliyor ve barışa ikna oluyorlar. (Rûsipî)

Bizim işimiz çatışma ve davaları çözmektir. (Rûsipî)

Diyarbakır’da bazı toplumsal çatışmaların çözümünde mahkemelerden ziyade geleneksel aktörler olan rûsipîlere başvurulduğu görülmektedir. Arabulucuya hangi tarafın başvurduğu çatışmanın türüne göre değişmektedir. Öldürme, yaralama ve kan davası gibi çatışmalarda, mağdur tarafın intikam alması endişesi ile fail taraf; kız kaçırma vakalarında aynı endişe ile erkek tarafı barıştırma için başvurmaktadır. Alacak-verecek ve arazi meseleleri gibi çatışmalarda ise uğradığı haksızlığa çözüm bulunması için mağdur olan taraf başvurmaktadır. Aile içi çatışmalarda ise mağdur olan kadının başvuruda bulunduğunu görmekteyiz.

Rûsipîlerin tarafları ve şahitleri dinledikleri ve bunun sonucunda bir karar verdikleri görülmektedir. Verilen karar her zaman “tarafların barışması” olmakta ve bunun için genelde fail tarafa belli bedeller yüklenmektedir. Zararın tazmini ve barışın bedeli olarak “her çucikekî gora wî şiv lêxin” (her kuşa bedenine göre sopa vurun) Kürtçe atasözünde olduğu gibi herkese kaldırabileceği kadar yük (*cirm-* diyet parası) yüklenmeye çalışılmakta ve tarafların ekonomik durumları göz önünde bulundurulurken kolektif suç ve ceza algısından dolayı ailelerin maddi güçleri de hesaplanmaktadır.

Geleneksel bir yöntem olan rûsipîlik, Kürt Siyasi Hareketi’nden önce de uygulanmasına rağmen

2000'li yılların başında Kürt siyasi partilerinin çatısı altında yeniden inşa edilmeye başlanmıştır. Siyasi partilerin Halkla İlişkiler Komisyonları (HİK) barıştırma komisyonları olarak halkın başvuracağı bir çatı/kapı görevi görmektedirler. Komisyon üyeleri meydana gelen çatışmanın tarafları üzerinde etkili olan rûsipîlerle iletişime geçmekte ve onların barıştırma sürecini yürütmelerine destek olmaktadır. Diyarbakır'da her köyde en az iki rûsipî bulunmakta ve arabulucuların iletişim bilgileri HİK üyelerinde bulunmaktadır. Böylece meydana gelen herhangi bir çatışma daha fazla büyümeden orada etkili olan rûsipîlere ulaşılmakta ve arabuluculuk yapmaları sağlanmaktadır. "Allah rızası için" barıştırdıklarını belirten rûsipîler açısından önemli olan çatışmanın çözülmesi ve toplumsal barışın sağlanmasıdır. Kürt siyasi partilerinin çatısı altında barıştırmaların yapılması ve bunun partinin prestijine katkı sunması nedeniyle diğer siyasi partiler de aynı yöntemi uygulamışlardır. Diyarbakır'da görüşme yaptığım HDP-DBP, HÜDA-PAR, AKP, CHP, MHP ve Saadet Partisi temsilcilerinin hepsi barıştırma vakalarının yüzde 80-85 oranlarında Kürt siyasi partileri tarafından gerçekleştirildiğini aktarmışlardır. Sadece Kürt siyasi partilerinin müdahil oldukları çatışma çözümlerinde taraflar arasında bir daha çatışmanın meydana gelmediği ve kalıcı barışın sağlandığı açıklanmıştır. PKK'nin gücünün caydırıcılık etkisi ve kimsenin barışı bozarak örgütü karşısına almak istememesi, bunun kaynağı olarak belirtilmiştir. Bu caydırıcılık etkisi tarafları kalıcı bir barış sağlanması için Kürt siyasi partilerine yönlendirmiştir.

"Kürtlerin arasında sorunların %80'i 85'i partiyle, rûsipîlerle çözülüyor." (Siyasi parti temsilcisi)

"Partinin ağırlığı var. Kimisi bu ağırlığı korku olarak benimser kimisi de saygı olarak." (Rûsipî)

Geleneksel olarak enformel hukuka başvurmak için kullanılan "em herin şeriatê" (şeriata gidelim) söyleminin yerini zamanla "em herin cem rûsipîya" söylemine (rûsipîlere gidelim) bıraktığı ve siyasi parti çatısı altında bunun yürütüldüğü son on beş-yirmi yılda ise bunun "em herin partîyê" (partiye gidelim) şeklinde değiştiği görülmektedir.

İslami kültürün etkili olduğu Kürt toplumunda Mele, Seyda, Şeyh ve Hacı gibi dini bir unvana sahip olan rûsipîlerin toplum nezdinde etkisi fazla olduğundan sol/seküler bir ideolojiye sahip olan siyasi partiler de kendi çatıları altında gerçekleştirdikleri barıştırma süreçlerinde bu aktörlerle iş birliği yapmaktadırlar. Arabuluculuk sürecinin sonucunda gerçekleştirilen "barış törenleri" ile mağdur tarafın kaybettiği onur/şerefini yeniden kazanması sağlanmakta ve "cemaat" (toplum) önünde yapılan barış, toplumsal baskı ile caydırıcılık etkisini arttırmaktadır. Barış törenlerinde dini unvana sahip rûsipîler İslami kaynaklara referanslar yaparak barışmanın ve affetmenin önemine dair vaazlar verirken parti temsilcileri de Kürt meselesinin çözümü için Kürt toplumunun birlik ve beraberliğine vurgu yapmaktadırlar. Sonrasında İslami kültürde yer alan *Kur'an* altından geçme ritüeli gerçekleştirilmektedir.

"*Kur'an*'ın 'ın altından geçiriyoruz ki kimse barışı bozmasın. Kimse *Kur'an*'a karşı gelmez, korkar." (Rûsipî)

Erkeklerin yürüttüğü arabuluculuk süreçlerinde kadınlar hem arabulucu hem de çatışmanın tarafı olarak sürece yeterince dahil edilmemektedirler. Barış Anneleri sadece barıştırma törenlerine davet edilerek "vitrin" görevi gördüklerini ve sürece daha fazla müdahil olamadıklarını aktarmışlardır. Siyasi parti bünyesinde her HİK'te kadın görevlilerin bulunması zorunlu olmasına rağmen "partili kadınlar" sadece kız kaçırma ve aile içi şiddet vakaları gibi kadınların birebir taraf oldukları vakalarda kadınlarla daha rahat iletişim kurmaları için müdahil edildiklerini belirtmişlerdir.

Rûsipîlik Resmî Hukuka “Alternatif” Midir?

“Partiler üstü olmadığı için devletin gözünde illegal oldu. Partiye gidilme nedeni otoritelerinin olması ve halkın onları kendine yakın görmesidir. Ellerinde mekanizmaları var ve halk ihtiyaçtan kaynaklı oraya gidiyor. Birde partinin caydırıcılık etkisi çok fazla. Korku ve saygı caydırıcılığı getiriyor.” (Hukukçu).

“Kanaat önderleri önemlidir. Kişiler onların yanında kendilerini daha rahat ifade edebiliyorlar. Mahkeme yargılamadır ve toplumun kılcal damarlarına inemiyor. Ama kanaat önderleri kılcal damarlara inebiliyor. Kendi dilleri ile kendilerini ifade edebildikleri için yabancılaşma hissetmiyorlar. Ama mahkemede öyle değil. Bir de mahkemede zaman kısıtlı. Bu bir ihtiyaçtır. Kürtlerin yoğun olduğu illerde bu bir ihtiyaçtır. Hukuk da bu şekilde doğmuştur zaten. Onların (rûsipî) farkı bu konuda eğitimleri yok ama de facto olarak biliyorlar.” (Hukukçu).

Rûsipîlerin barıştırma yöntemi Kürt siyasi partisi dışındaki siyasi partilerin çatısı altında gerçekleştirildiğinde devlete ve resmî hukuk kurumlarına “alternatif” ya da “paralel” bir tehdit olarak görülmemektedir. Bütün siyasi partiler bu sistemi toplum ve seçmenleri üzerindeki güç ve nüfuzlarını artırmak için kullanmalarına rağmen sadece Kürt siyasi partileri tarafından gerçekleştirildiğinde suç unsuru olarak görülmekte, çatışmanın tarafları ve rûsipîler yargılanmazken HİK üyelerine KCK iddianameleri bağlamında davalar açılmaktadır. Bu durum aslında mikro çatışmaların çözüm yöntemlerinin Kürt meselesi ile ne kadar ilintili olduğunu, devletin ve diğer aktörlerin Kürt meselesine yönelik güvenlik perspektifli politikalarını yerel barıştırma aktörleri ile kurdukları ilişkilerde de uyguladıklarını göstermektedir.

Sonuç

Kürt toplumunda etkili olan rûsipîlik geleneksel bir yöntem olmasına rağmen günümüzde siyasi parti çatısı altında yeniden inşa edildiği görülmektedir. Bu yöntem her ne kadar etkili ve yaygın başvurulmuş bir sistem olsa da içinde eksiklikler, engeller ve sorunlar da barındırmaktadır. Bunlardan bazıları şu şekilde özetlenebilir: Kürt meselesi bağlamında partinin nüfuzunu ve gücünü pekiştirdiği için devlet yetkililerinin bunun resmî hukuka tehdit olduğunu belirtip kriminalize etmesi, toplumsal cinsiyet rollerinin sürdürülmesi sonucu kadınların hem çatışmanın tarafları hem de arabulucu (porsipî) olarak sürece yeterince dahil edilmemesi, her vakaya has kararlar verildiği için hukuk normlarına dönüşmemesi, sadece belli başlı çatışma türlerinin çözümü ile sınırlı kaldığı için resmî hukuk kadar kapsayıcı olmaması. Bu engellerin giderilebilmesi için öncelikle başka ülkelerde olduğu gibi toplumun kılcal damarlarına inebilen ve resmî hukuku tamamlayan bir sistem olarak resmî hukuka entegre edilmesi gerekmektedir. Ayrıca kadınların sürece ve karar alma aşamalarına dahil edilmeleri de önemlidir.

^[1] Saxon, Erin Dyer (2018). *Peacemaking and Transformative Mediation: Sulha Practices in Palestine and the Middle East*. The Palgrave Macmillian: Switzerland.

^[2] Yassine- Hamdani, Nahla, Frederic S. Pearson (2014.) *Arab Approaches to Conflict Resolution: Mediation, Negotiation and Settlement of Political Disputes*. Routledge: New York.

^[3] Chirayath Leila, Caroline Sage, Michael Woolcock (2005). *Customary Law and Policy Reform: Engaging with the Plurality of Justice Systems*. World Development Report 2006: Equity and Development.

Barışı Radikalleştirmek yazı dizisi-4

Editör: Mehtap Tosun & Yasin Sunca

Redaksiyon & Son Okuma: Merve Fidan & Sevcan Tiftik

Bu blog yazısı Haklara Destek Programı kapsamında Avrupa Birliği desteği ile hazırlanmıştır. İçeriğin sorumluluğu tamamıyla Demokrasi, Barış ve Alternatif Politikalar Araştırma Derneđi'ne aittir ve Avrupa Birliği'nin ve/veya Haklara Destek Programı'nın görüşlerini yansıtmemaktadır.